

Miha Marek*

Diderotova ontologija med obliko in brezobličnostjo

V poeziji in umetnosti kakor tudi v življenju je Diderot velik občudovalec čezmernosti ali poseganja onkraj norme. V filozofskem okviru se fascinacija s čezmernostjo kaže v dveh Diderotovih zanimanjih. Prvo je zanimanje za monstroznost, za fiziološke spačke vseh vrst in oblik, ki s svojo enormnostjo dobesedno segajo čez meje anatomske in fiziološke normalnosti, metaforično pa tudi čez meje moralne normalnosti, kakor izkazuje Rameaujev nečak. Druga plat enormnosti je manj tematizirana, vendar enako pomembna za Diderotovo filozofsko in poetološko mišljenje: to je ideja brezobličnosti, ki znotraj Diderotove misli zavzema nadvse dvoumno mesto.¹

Brezobličnost lahko opredelimo kot odsotnost določne in prepoznavne oblike; z drugega vidika pa tudi kot odsotnost reda in/ali hierarhije. Ta splošna opredelitev je pri Diderotu uporabna v različnih miselnih okvirih. V tem prispevku bo v ospredju fiziološki vidik brezobličnosti, saj je idejo po tej plati najlažje razčleniti in opredeliti njen pomen v Diderotovi misli. Toda fiziološka ideja ima lahko v Diderotovi filozofiji mnogo širše posledice; mogoče jo je jemati kot tehtno v širšem okviru, celo ontološkem.

V nadaljevanju bo najprej orisana Diderotova ideja izvorne fiziološke brezobličnosti, ki je izhodišče razvoja živali od brezoblične snovi k organizirani obliki, in sicer z dveh vidikov, fiziološke zgradbe in občutljivosti. V drugem delu bo razčlenjen pojav *mole*, ki predstavlja odklon od oblike v novo brezobličnost in utegne pomeniti grožnjo za Diderotovo podobo živega sveta.

51

---

¹ Cf. Annie Ibrahim, »Introduction. Diderot: forme, difforme, informe«, v: A. Ibrahim (ur.), *Diderot et la question de la forme*, PUF, Pariz 1999, str. 1–15.

* Podiplomski študent filozofije na Filozofski fakulteti, Univerza v Ljubljani

I. Brezobličnost kot izvor

1. Izvorna snov: sveženj

V svojem osrednjem spisu, triptihu *D'Alembertove sanje* (1769), Diderot podrobno opisuje ontogenetski razvoj živali od oploditve do rojstva. V pogovoru med zdravnikom Bordeujem in gospodično de l'Espinasse se pojavi vprašanje o izvoru žive oblike. Kot odgovor Bordeu domišljjijsko sledi razvoju same gospodične de l'Espinasse, ki na svojem začetku nikakor ni bila drobna ženska ista oblike kakor danes: »Sprva niste bili nič. Na začetku ste bili nezaznavna točka, ki je nastala iz manjših molekul, razpršenih po krvi, po mezgi vašega očeta ali vaše matere; točka je postala fino vlakno, potem sveženj vlaken.«² Bordeu oziroma Diderot torej predpostavlja neko izvorno snov, ki je prisotna v maternici po oploditvi, ko se delci, razpršeni po telesih staršev, že združijo, embrionalni razvoj pa se še ni začel; to snov Diderot imenuje *sveženj*, ki je »zgolj mehka, vlaknata, brezoblična, črvasta snov, bolj podobna rastlinski čebulici ali korenini kot pa živali«.³ Iz svežnja se v maternici med nosečnostjo oblikuje organizirana žival. Sveženj je izhodišče, brezoblična podstat za bodočo kompleksno živo obliko.

V aristotelskih terminih, ki pri materialistu Diderotu niso neuporabni, je mogoče ontološki položaj svežnja opredeliti takole. V svežnju je z odsotnostjo oblike hkrati prisotna potencialna oblika; sveženj ima potencial za oblikovanje. Sveženj je žival v možnosti; njegovi potenciali se udejanjijo v embrionalnem razvoju, ko se iz nediferencirane snovi diferencirajo posamezni organi.

2. »Sistem čiste občutljivosti«

Vendar sveženj kljub svoji brezobličnosti ni zgolj inerten skupek materije. Sveženj ni brez življenja, ampak že ima osnovno lastnost življenja, ki je za Diderota občutljivost: »Če odmislimo organe, v katere se nitke svežnja preobrazijo in jih porodijo, je sveženj sam po sebi sistem čiste občutljivosti.«⁴ Brezoblična snov svežnja ima že določeno psihično karakteristiko, če psihično po aristotelsko dojemamo v funkcionalnem smislu, torej kot življenjsko funkcijo snovi. Sveženj ima lastno vegetativno življenje, po svoji občutljivosti je že nekakšna žival, saj ima vsaj osnovno duševno funkcijo živali, medtem ko senzitivna in razumska funk-

² Denis Diderot, *D'Alembertove sanje in drugi filozofski spisi*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2010, str. 59.

³ *Ibid.*, str. 62.

⁴ *Ibid.*, str. 59.

cija svežnja bodoče gospodične de l'Espinasse še čakata na svoj nastop. Vegetativno funkcijo svežnja Bordeu razume kot nekakšen nediferenciran »tip«, poimenuje jo torej z imenom znanega čuta. Vendar ta izvorni tip ni enake vrste občutljivost kot tip, s katerim razpolaga žival v svoji končni obliki, saj je pri njej tip že diferenciran čut, medtem ko je »tip« svežnja še nekakšen čut pred čuti, iz katerega se vsi čuti šele porodijo.

Izvorna občutljivost svežnja je s stališča kompleksnega bitja zgolj potencial za nadaljnji razvoj. Spet po aristotelsko velja, da je občutljivost svežnja potencial za udejanjeno, to je diferencirano občutljivost diferencirane živali. Čista občutljivost je le izhodišče in osnova za vse druge oblike občutljivosti, ki še čakajo na diferenciacijo. V normalnih pogojih se čista občutljivost postopno diferencira do kompleksnejših oblik čutenja – v zarodku, v fetusu in v samostojni živali. Diferenciacija občutljivosti poteka skladno z epigenetskim oblikovanjem čutilnih in drugih organov iz vlaken svežnja. Vse poti, kakor kaže, vodijo v diferenciacijo, organizacijo in kompleksnost, skratka v obliko.

II. Oblika kot cilj

1. Epigenetski razvoj

Diderotov najnatančnejši prikaz razvoja od brezobličnega svežnja do dopolnjene oblike je zgodba o piščancu v jajcu, ki kot vsaka druga žival »na svojem začetku ni nič več kot točka in ki podobno kot rastline z asimilacijo hranil, skratka vseh snovi, ki služijo za hrano, postane veliko telo, ki čuti in živi v velikem prostoru.«⁵ Diderot zagovarja epigenezo, teorijo z dolgo tradicijo od Aristotela do Harveyja, po kateri se zarodek v maternici oblikuje šele postopoma iz spočetka neoblikovane snovi. Diderot poglobitno misel epigeneze strne takole: »Nobene nujnosti ni, da bi moralo biti to, čemur pravimo klica, podobno sami živali. Klica je začetna točka oblikovanja, z njenim razvojem pa nastane takšna ali drugačna žival.«⁶

Bodoči piščanec je na skrajnem začetku zbir inertne materije; z vstopom klice v jajce gmota oživi in takrat se po mehanskih načelih, zgolj s toploto in hranivom jajca, začne epigenetsko oblikovanje: »Najprej je tu točka, ki niha, vlakno, ki se

⁵ Denis Diderot, *Oeuvres. Tome I. Philosophie*, Robert Laffont, Pariz 1994, str. 484.

⁶ *Ibid.*, str. 1274.

iztegne in obarva; meso nastaja; kljun, končki perutnic, oči, nožice se pojavijo; rumenkasta snov se odmotata in oblikuje čreva; žival je tu.«⁷ V tem opisu je razvidna postopna diferenciacija organov iz prej neprepoznavne snovi; najprej točka, nato vlakno; iz vlakna še več zdaj že prepoznavnega mesa ali tkiva; prepoznavni postajajo zunanji deli telesa; znotraj zarodka predpostavljamo vse več diferenciranih organov, ki jih v navedenem opisu zastopajo edino čreva, ki se »odmotajo« iz prvotne snovi. Ko je telo v zadostni meri oblikovano, že lahko rečemo, da je pred nami žival. Če torej prej sveženj še ni bil prepoznaven, je z dodajanjem materije in njenim oblikovanjem, dvema osnovnima procesoma epigeneze, nastalo prepoznavno živo bitje.

Diderot na začetku opisa omenja zgolj »vlakno«, vendar lahko to razumemo kot metonimijo za sveženj, saj Diderot svežnju običajno pravi »sveženj vlaken«. Sveženj je namreč kljub svoji neoblikovanosti že korak onkraj čiste brezobličnosti, kakršno predstavlja zbir nepovezanih delcev snovi, ki jo Diderot opisuje kot razpršeno po telesih staršev ali zbrano v maternici, ne pa še povezano v skupek. V nasprotju s tem sveženj kot povezan skupek materije že sestavljajo *vlakna*. Kako vlakna samodejno nastanejo iz prej nepovezane snovi, Diderot ne pojasnjuje. Skok od diskretnih delcev do svežnja, ki v vlaknih nosi že vse potenciale za nadaljnji razvoj, ostaja zavrt v temo. Kljub temu je Diderot gotov: vlakna so kali bodočega telesa v vsej njegovi kompleksnosti. Diderotova shema je preprosta: »Vsaka od nitk svežnja vlaken se je zgolj s prehranjevanjem in oblikovanjem spremenila v določen organ.«⁸ Iz vsakega vlakna v svežnju nastane en natanko organ, ki je na nepojasnen način »zapisan« temu vlaknu. Če pustimo ob strani vprašanje, kaj šteje za organ, ali so denimo perutnice organ ali le ud, je videti, da po gornjem opisu sveženj bodočega piščanca vsebuje vlakna za različne tipe mesa oziroma mišice, za oči in druga čutila, za čreva in druge notranje organe itn. V procesu epigeneze torej iz vlaken nastanejo organi, iz svežnja pa diferencirana organska celota.

54

2. Diferencirani organi

Embrionalni razvoj piščanca je pripeljal do kompleksne celote diferenciranih organov. V živali, ko je enkrat izoblikovana, organi seveda niso nedejavni. Vsak organ prevzame svojo naravno funkcijo v okviru fiziološke celote. Kakor povzema

⁷ Diderot, *D'Alembertove sanje ...*, str. 25.

⁸ *Ibid.*, str. 59.

resnični zdravnik Bordeu v svojem delu o endokrinih žlezah: »[T]elesni organi so povezani drug z drugim; vsak ima svoje lastno področje in način delovanja; iz odnosov med temi različnimi načini delovanja, iz njihove harmonije, izhaja to, čemur pravimo zdravje.«⁹ Vendar tovrstna harmonija organov ni uresničljiva brez določenega reda ali fiziološke hierarhije.

Vsak organ v telesu igra natanko določeno vlogo. V svojih vlogah so organi podrejeni celoviti funkcionalnosti telesa, podobno kakor je vsak igralec kljub svoji relativni samostojnosti funkcionalno podrejen enotnosti gledališke predstave. Vendar organi ne bi mogli skladno opravljati svojih funkcij, če jih ne bi nadzirala neka zunanja instanca, jih vsak trenutek usklajevala in držala v njihovih mejah. Složno delovanje organov je vodeno iz nekega središča, in sicer enega samega. Ena žival, ena vodstvena instanca. Kadar je ta instanca v sedlu, žival deluje skladno in kot enota; to je fiziološka diktatura ali z drugo besedo zdravje. Če kak organ poseže čez svojo mejo ali zdrsne podnjo, je oškodovana življenjska dejavnost celote; to je anarhija ali bolezen, »podoba šibke uprave, v kateri vsakdo zahteva zase avtoriteto gospodarja«¹⁰ oziroma v kateri dezertar zanemari svoje dolžnosti do organskega kolektiva.

Diderot vladajočo instanco ali *središče* telesa locira kar v svežnju, ki se je z epigenezo, potem ko so ga zapustili organi, kot ostanek očitno preobrazil v osrednje živčevje, predvsem možgane. Telesu torej vlada isto počelo, iz katerega se je vse telo sploh razvilo. Ko se je telo razvijalo, je nastajalo neposredno iz snovi svežnja in na podlagi »načrta«, ki je bil zapisan v svežnju. V širšem smislu je celotno telo le ekspliciran sveženj. Toda znotraj telesa je še izvorni sveženj, le da preobražen in zdaj na čelu telesnih funkcij. Sveženj torej ostaja počelo telesa, le da je bil prej njegov materialni izvor, zdaj pa je njegova vodstvena instanca ali funkcionalno načelo.

3. Diferencirani čuti

Telo z diferenciranimi organi je tudi telo z diferenciranimi čuti. Če je spočetka občutljivost izvornega svežnja neopredeljena, postane z diferenciacijo organov določnejša in kompleksnejša. Diferenciacija čutov izhaja neposredno iz diferen-

⁹ Théophile de Bordeu, *Recherches anatomiques sur la position des glandes et sur leur action* (1751), po: Jacques Roger, *Les sciences de la vie dans la pensée française du XVIIIe siècle*, Armand Colin, Pariz 1971², str. 623.

¹⁰ Diderot, *D'Alembertove sanje ...*, str. 81.

ciacije organov. To najočitneje velja za tiste čute, ki jih tudi v splošnem priznavajo za čute, to je za pet čutov, ki so funkcije petih čutnih organov ali čutil. Diderot njihovo diferenciacijo iz ustreznih vlaken popiše še posebno izčrpno, saj so ti organi s stališča občutljivosti najbolj izpostavljeni in zato najtehtnejši, kadar želimo demonstrirati razvoj občutljivosti od manjše do večje kompleksnosti, kakor želi Diderot.

Tudi pri čutih je shema enostavna; ustrezno vlakno izvirnega svežnja se diferencira v določen čutni organ, ki je nosilec ustreznega čuta. Vsi čuti so tako le diferencirane oblike izvirnega »tipa«, ki je lasten svežnju: »nitka, ki oblikuje uho, porodi vrsto tipa, ki ji pravimo šum ali zvok; druga, ki oblikuje jezik, porodi drugo vrsto tipa, ki ji pravimo okus; tretja, ki oblikuje nos in ga obloži, porodi tretjo vrsto tipa, ki ji pravimo vonj; četrta, ki oblikuje oko, porodi četrto vrsto tipa, ki ji pravimo barva.«¹¹

Toda diferenciacija organov in čutov je vsaj v domišljiji obrnljiva. Kakor se namreč telo oblikuje, lahko svojo obliko tudi izgubi, za to pa je potrebno le, da katero od izvornih vlaken onesposobimo in tako sveženj prikrajšamo za potencialni organ. Ta postopek demonstrira gospodična de l'Espinasse, ki se hoče prepričati o tej skrajni relativnosti živalske biti, kakor jo razglaša materialistična filozofija. Celo genij je genij le organsko; duša genija brez ustreznih organov ne bi bila nič več kot duša klapavice: »Primer: Newtonu odstranim obe slušni nitki in ni nobenih občutkov zvokov več; odstranim vohalni nitki in ni nobenih občutkov vonjev več; odstranim vidni nitki in ni nobenih občutkov barv več; odstranim okušalni nitki in ni nobenih občutkov okusov več; odpravim ali pomešam še ostale in z bogom možganski ustroj, spomin, presoja, želje, odpori, strasti, volja, zavest o samem sebi; tu je le še brezoblična gmota, ki je ohranila zgolj življenje in občutljivost.«¹² Ta nova domišljajska brezoblična gmota po svojih lastnostih spominja na izvorni sveženj. V tem miselnem poskusu ni rečeno, ali se reducirani Newton res povrne v stanje prvotnega svežnja ali pa je zdaj morda brezoblična gmota drugačne vrste. Kajti v naravi je mogoča še drugačna vrsta brezobličnosti od tiste, ki jo zastopa izvorni sveženj, in Diderot jo tudi najde.

56

¹¹ *Ibid.*, str. 59.

¹² *Ibid.*, str. 98–99.

III. Brezobličnost kot slepa ulica: mola

1. Interpretacije mole

Kakor kaže razčlemba ontogeneze pri Diderotu, je organizirana žival s centralnim živčevjem, kakršno ima Diderot najbolj v čisljih, tista forma življenja, v kateri se življenjska potencialnost izrazi v največji popolnosti. Toda vedno obstaja tveganje, da kaj spodleti. V Diderotovi materialistični fiziologiji je diferenciacija organov docela mehanski proces. Takšen proces je zlahka lahko predmet najrazličnejših naključnih pripetljajev, ki spremenijo običajni potek razvoja in vodijo k nepričakovanim rezultatom. In če sledimo Diderotovim lastnim imperativom, je treba spodletele proizvode narave še posebno skrbno preučiti, da se poučimo o delovanju narave tako v njenih glavnih kakor stranskih poteh. Ena takšnih stranpoti je tudi zanimiva tvorba, ki ji lahko pripišemo posebno vlogo v okviru Diderotove filozofije, čeprav ji je sam še zdaleč ni pripisoval. Ta pojav se imenuje *mola*.

Mola, s polnim imenom *mola uteri* (fr. *môle*), je v zgodovini filozofije, fiziologije in medicine dokaj znan pojav, saj ga je obravnaval že Aristotel in o njem podal hipoteze, ki so služile vse do Diderotovega časa.¹³ Mola je generično ime za vrsto benignih tumorjev maternice, ki nastajajo iz različnih vzrokov, med drugim kot hipertrofija posteljice med nosečnostjo. Ime torej označuje pojav, ki je danes porazdeljen na več različnih diagnoz. V *Enciklopediji* kirurg Louis molo opiše takole:

v anatomiji, mesnata, trda in brezoblična tvorba, ki včasih namesto zarodka nastane v maternici; pravimo tudi, da gre za *lažno spočetje*. [...] Latinci so tvorbo poimenovali *mola*, to je *mlinski kamen*, ker je po obliki in trdoti podobna mlinskemu kamnu. *Mola* je neuspeh zarodek, ki bi se razvil v otroka, če pri spočetju ne bi prišlo do motnje. Čeprav sama *mola* nima ne kosti ne črev *itn.*, njene poteze pogosto vendarle niso tako zabrisane, da se v njej ne bi ohranilo nekaj sledov, ki spominjajo na otroka. Tu in tam je bila znotraj tvorbe opažena ročica, spet drugič stopalce, najpogosteje pa posteljica.¹⁴

57

Diderot o moli piše v svojem zgodnejšem spisu *Misli o interpretaciji narave* (1754), kjer mu pojav služi zgolj kot primer, ob katerem lahko demonstrira svojo zamisel znanstvene metode. Vendar Diderot molo opisuje v besedah, zaradi katerih se zdi legitimna njena raba v širšem fiziološkem in celo ontološkem okviru. V na-

¹³ Cf. Aristotel, *Historia animalium*, 638a–b; *De generatione animalium*, 775b–776a.

¹⁴ Diderot, *Pensées sur l'interprétation de la nature*, Flammarion, Pariz 2005, str. 141–142, op. 83.

daljevanju bomo torej ta v Diderotovem opusu obrobni primer povzdignili do morda nerazumnih ontoloških razsežnosti.

V Diderotovem času obstajata dve uveljavljeni spekulativni razlagi pojava mole, ki ju Diderot prevzema, da bi hkrati podal lastno interpretacijo problema skupaj s predlogi za njegovo znanstveno reševanje. Po uveljavljenih interpretacijah lahko molo razlagamo na dva načina. Prva razlaga pravi, da lahko mola nastane zgolj po oploditvi, z zastranitvijo normalne nosečnosti. Druga pravi, da mola nastane v maternici brez oploditve, torej samodejno. Vsaka razlaga nakazuje nekaj tehtnih lastnosti mole, seveda vseh bolj ali manj spekulativnih, ki jih Diderot uporabi tudi v svoji interpretaciji.

Če je mola mogoča zgolj po oploditvi, deluje kot skalitev normalnega embrionalnega razvoja, kakršen je bil opisan v *D'Alembertovih sanjah*. Diderot si zamišlja, na kakšen način se med nosečnostjo utegne oblikovati mola. Vzrok njenega nastanka in njene posebne jajčaste oblike naj bi bilo nenavadno obnašanje posteljice:

[Č]e bi se ta okrogla čepica, ki se po vsem videzu maternice drži zgolj stično, na samem začetku nosečnosti začela na robovih po malem trgati od nje, tako da bi njeno ločevanje napredovalo skladno z večanjem njenega obsega, potem se mi zdi, da bi se njeni robovi, ki ne bi bili pritrjeni nikamor, vedno bolj približevali drug drugemu in privzemali sferično obliko [...]; v nekem trenutku bi robovi sovpadli, se popolnoma združili in oblikovali neke vrste jajce, v središču katerega bi našli plod, oblikovan tako nenavadno, kakor je bil nenavaden njegov nastanek, izbrisan, stisnjen, zadušen ...¹⁵

58 V tem prikazu posteljica iz nepojasnjene vzroka z izkrivljeno rastjo usodno zaobrne potek epigeneze, saj objame in pokoplje zarodek v svojem tkivu in s tem nepovratno zaustavi njegov normalni razvoj.

Če pa je mola nasprotno samodejna tvorba, ki se v ženskem telesu spočne brez sodelovanja moškega, jo lahko jemljemo kot nekakšno travestijo normalne nosečnosti. Diderot si samodejni nastanek mole v maternici zamišlja takole:

Določene prvine, ki so pri moškem nedejavne, bi se lahko po razlitju še naprej zadržale v telesu določenih žensk z gorečim temperamentom, s silno domišljijo; segrele bi

¹⁵ Diderot, *Oeuvres. Tome 1. Philosophie*, str. 573.

se, se razvnele in postale dejavne. Določene prvine, ki so pri ženski nedejavne, bi bile lahko spodbujene k dejavnosti bodisi s suho in jalovo prisotnostjo ter neplodnimi in zgolj nasladnimi gibi moškega bodisi s silnostjo ženskih želja in njihovim brzdanjem; zapustile bi svoje zbiralnike, krenile v maternico, se tam ustalile in se samodejno združevale. Ali ni verjetno, da je mola rezultat takšnega samostojnega združevanja prvin, ki bodisi izhajajo iz ženske bodisi jih priskrbi moški?¹⁶

V obeh primerih je rezultat po svojem bistvu isti. Patološki izpad posteljice je vzrok za spodleteli razvoj zarodka. Jajčasta mola, ki je skupek degenerirane posteljice in zarodka, deluje kot nadomestek normalnega zarodka, le da je to nadomestek, ki nima več nobene možnosti, da bi se razvil v samostojno žival. Tudi v drugem primeru maternica nosi neki nepristni plod kot nadomestek za pristnega, kakršen bi bil proizveden v normalnem postopku. Enako tudi v tem primeru ni upati, da bo plod kdajkoli kaj drugega od tega, kar že je, saj bo kljub raznim preoblikovanjem, ki so za tumor vedno mogoča, po bistvu vselej ostal tumor. Obe razlagi očitno navajata na isti zaključek, ki se glasi: mola brez prihodnosti.

Zakaj naj bi bila mola brez prihodnosti? Kakor je dal slutiti že opis ontogenetskega razvoja in organske hierarhije, v Diderotovi podobi živega bitja prihodnost pomeni možnost za spremembo oziroma potencialnost za oblikovanje in za delovanje. Če želimo uvideti specifičnost mole, je zato treba natančneje izpostaviti, v katerih značilnostih se mola razlikuje od normalnega zarodka in normalne živali. Ta razlika je opazna pri obeh vidikih, ki sta bila že obravnavana, namreč v fiziološki obliki in v občutljivosti.

2. Oblika in občutljivost mole

Vprašanje oblike mole je za Diderota, kakor za druge raziskovalce tistega časa, odprto. V skladu s svojo znanstveno metodo Diderot preprosto predlaga: »Vzemimo skalpel, odprimo mole in poglejmo.«¹⁷ A dokler tega ne začnemo početi metodično, je treba teren pripraviti s spekulacijami. Vprašanje dopušča dve možnosti. Mola je bodisi brez stalne oblike bodisi takšno obliko ima. Obe možnosti se zdita mogoči pri obeh interpretacijah mole, oploditveni in neoploditveni.

Če je mola brez stalne oblike, torej anarhična rast brez notranje organizacije, rastoč naključno in brez načela, jo lahko enako kot vsake vrste tumor dobesedno

¹⁶ *Ibid.*, str. 572.

¹⁷ *Ibid.*

jemljemo kot utelešenje fiziološke brezobličnosti, torej kot gmoto žive snovi brez vsake prepoznavne oblike. Vendar brezobličnost mole v tem primeru ni enaka kot brezobličnost, kakršna je značilna za izvorni sveženj na začetku embrionalnega razvoja, saj je brezobličnost mole dokončna in brez možnosti za kakršnokoli nadaljnje oblikovanje. Četudi ni izključeno, da lahko mola po kapricah tkiva še vedno zraste ali se preoblikuje, ni nobenega upanja, da bi kdaj dosegla prepoznavno obliko, kakor je vedno upati pri standardnem zarodku. Če je torej relativna brezobličnost izvornega svežnja začetno stanje, ki ga mora sveženj zapustiti, je brezobličnost mole končno stanje, ki ga mola ne more nikoli preseči.

Toda Diderot dopušča tudi možnost, da ima mola neko stalno anatomijo. Če se snov združuje v molo po ustaljenem postopku, kakor si zamišlja Diderot, »potem bo takšno združevanje potekalo po zakonih, ki so enako nespremenljivi kot zakoni razmnoževanja«¹⁸ in rezultat bo v vsaki inkarnaciji enak. V tem primeru ontogeneza mole imitira pravilnost ontogeneze zarodka, le da je rezultat te imitacijske ontogeneze nekakšna karikatura celotnega ontogenetskega navora. Kajti trud ontogeneze je trud k obliki. In po tej razlagi mola dejansko ima obliko, ki je celo prepoznavna: namreč kot značilna oblika mole. Vendar je takšna oblika v ontološkem smislu še mnogo hujša od neprepoznavne brezobličnosti tumorja.

Kajti oblika mole, če obstaja, je oblika posebne vrste. Vsako živo obliko namreč opredeljuje zanimiva značilnost: funkcionalnost. Vsak organ živega bitja je funkcionalen; funkcionalno je tudi živo bitje kot celota; vendar funkcionalnost v enem in drugem primeru ni iste vrste. Organ kot del živega bitja, ki je neločljivo vpet v delovanje celote, je funkcionalen *za* celoto, torej v prid nečesa drugega. Medtem pa živo bitje kot celota, ki ni več del nobene višje organske enote, ni funkcionalno *za* nič drugega kakor le zase. Živo bitje je *sámo* svoj smoter. Njegova »funkcionalnost« je preprosto njegova sposobnost funkcioniranja, delovanja ali preprosto življenja. Zadnji smoter organa je torej živo bitje, zadnji smoter živega bitja pa je izključno ono samo.

Mola se ne vpisuje v nobeno od teh alternativ. Njena oblika ni funkcionalna ne kot organ ne kot živo bitje. Kot organ ni funkcionalna zato, ker znotraj ženskega telesa ne služi nobenemu smotru, saj ne prispeva ničesar k delovanju celote. V primeru da se mola razvije kot samodejen tumor, je njena popolna nefunkcio-

---

¹⁸ *Ibid.*

nalnost očitna, saj je, četudi bi bila oblikovana, le nekoristno tkivo znotraj maternice. V primeru da je mola rezultat hipertrofije posteljice, ki pogoltne zarodek, pa je njena nefunkcionalnost celo perverzija običajne funkcionalnosti posteljice. Posteljica je kot mola prenehala služiti zarodku in s tem izgubila svojo funkcijo v mehanizmu nosečnosti.

Toda mola prav tako ni funkcionalna kot živo bitje. Resda mola ni smotrna za nobeno drugo višjo celoto, enako kot velja za živo bitje. Vendar pa mola tudi ni samostojna, kar je drugi pogoj živega bitja. Žival je žival, samo če lahko živi samostojno kot »veliko telo v velikem prostoru«, če se lahko samostojno ohranja pri življenju in nemara celo razmnožuje. Mola ni sposobna za nobeno od teh dejavnosti, saj je docela odvisna od gostiteljskega telesa, enako kot velja za organ. Mola je torej po svoji funkcionalnosti nekje vmes med organom in živaljo, vendar ni ne eno ne drugo in nikoli ne more postati ne eno ne drugo. V svojem vmesnem položaju je fiksirana do konca časov.

Tudi vprašanje občutljivosti mole ni bolj upapolno, četudi je lažje odgovorljivo. Njena občutljivost je po vsem sodeč iste vrste kot občutljivost izvirnega svežnja. Kakor sveženj ali Newton po svoji redukciji je tudi mola »zgolj mehka, vlaknata, brezoblična, črvasta snov, bolj podobna rastlinski čebulici ali korenini kot pa živali«.¹⁹ Za takšno substanco pa je, kot rečeno, značilno duševno življenje, ki v aristotelški shemi nosi ime vegetativno; in sicer zgolj vegetativno. Občutljivost mole, kakor občutljivost vsake žive snovi, ki tvori sklenjeno enoto, vendar je brez diferenciranih organov in čutov, je Diderotov nedoločni »tip«. Vendar je specifika mole, da pri njej ta nedoločnost ne bo nikoli določena, saj mola nikoli ne bo razvila čutil in s tem čutov. Za razliko od svežnja je mola dokončno obstala v bazičnem stadiju občutljivosti, brez možnosti za diferenciacijo čutov in senzitivno dušo. Občutljivost mole je že dosegla svojo končno točko, četudi je ta točka v Diderotovi perspektivi razvoja le začetna.

3. Ontološki pomen mole

V ontološkem pogledu mola zaradi opisanih značilnosti znotraj Diderotove podobe živega sveta zavzema posebno mesto. Ontološki pomen mole je, kakor prikazano, dvojen: kot prvo mola uteleša negacijo potencialnosti, kot drugo negacijo funkcionalnosti.

¹⁹ Gl. op. 2.

Izvorni sveženj je za Diderota, kakor opisano, prva stopnja v epigenetski diferenciaciji živali, tako anatomsko-fiziološki kot čutni. Izvorna brezobličnost svežnja za Diderota pomeni čisto potencialnost, sveženj je vir nešteti potencialov, utelešenih v vlaknih, iz katerih je upati, da se bodo razvili organi in bo zaživela žival. Sveženj čaka na razvoj, ves njegov smisel se nahaja v prihodnosti. Medtem pa brezobličnost mole nikoli ne nastopa kot potencialnost, vselej je udejanjena, saj je mola vedno že zaključek razvojnega procesa. Naj ima mola stalno obliko ali ne, poglobitno je, da se je do te oblike ali brezobličnosti že razvila in se pri njej ustavila. Namesto brezobličnosti kot potenciala je tu aristotelsko rečeno udejanjena brezobličnost. Mola je s svojim razvojem ukinila možnost razvoja.

Od tod nepopravljiva nefunkcionalnost mole. Mola enostavno nima fizioloških pogojev za kakršnokoli sedanjo ali bodočo funkcionalnost. Njena nediferencirana oblika ji onemogoča, da bi kakorkoli in kadarkoli delovala, bodisi kot organ bodisi kot žival. Če je smisel vsakega življenja funkcionalnost, bodisi za zunanji smoter, kot pri organih, bodisi za svoj lastni smoter, kot pri živali, mola ni sposobna ne enega ne drugega. Njeno življenje ne služi ne sebi ne kateremukoli drugemu življenju. In v svetu življenja sta ti dve možnosti sploh edini. Mola ne služi ničemur, vselej samo je, vse dokler je s kiretažo ne odstranijo iz maternice ali dokler se sama ne »izvali« in odmre, kar se lahko zgodi šele čez desetletja. Vse dotlej je mola individuum brez funkcije v živem svetu.

62

V moderni medicini je mola vse prej kot izjemen pojav. Ime mole je poniknilo in se razpršilo v vrsto različnih diagnoz. Toda v Diderotovi fiziologiji in s tem ontologiji, ki je predvsem ontologija življenja, mola ohranja izjemen pomen, saj nastopa kot primerek negacije oblikovnih in funkcionalnih potencialov živalske biti. Mola ukinja potencial žive oblike, da se vedno na novo oblikuje in vedno na novo služi. V navidezno najbolj brezpotnih oblikah, kot so na primer spački, je po Diderotu vedno najti potencial za spremembe, za rast življenja v nezaslišane in nepričakovane smeri. Toda mola je vse to zatrla. Aristotelsko rečeno, če je za Diderota osnovna lastnost življenja njegova neizčrpana potencialnost, tako v oblikovanju kot v delovanju, torej možnost narediti vedno še en korak – v katerokoli smer že –, potem je mola utelešenje nasprotno vizije, življenja brez potencialnosti.

Če je Diderota že ustrezno označiti za vitalista, saj je zanj pojav življenja mera in smisel biti nasploh, torej fiziologija mera ontologije, vendarle z molo sam nehote podaja ironično kritiko vitalizma. Mola je namreč oboje, je tako slava vitalizma

kot njegova sramota, obenem je potrjevalna in zanikovalna. Kot tumor je mola dokaz neizmernega bogastva življenja in njegove nenehne rasti, vendar se z njo vsa rast izteče v svoje nasprotje, v brezpotje popolne določnosti in popolne nefunkcionalnosti. Mola je zrasla in raste brez upanja, da bi kdajkoli dosegla novo obliko ali nov smoter; mola živi popolnoma neustvarjalno. Namesto vitalistične ustvarjalne biti mola uteleša absolutno nedejavno, nefunkcionalno in neproduktivno bit, ki je v ekonomiji narave zgolj odvečna.